
מקורות לקורות היהודים בספרד

Author(s): ש. אסף

Reviewed work(s):

Source: *Zion / ציון*, Vol. (תשכ"ו), pp. 33-45

Published by: [Historical Society of Israel/](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/70047103>

Accessed: 14/11/2011 05:07

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Historical Society of Israel/ is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Zion /*.

<http://www.jstor.org>

מקורות לקורות היהודים בספרד

א. ספר שטרות שנתחבר באליסאנה בשנת תשפ"א

ספר השטרות של ר' יהודה ברצלוני הוא ספר השטרות הראשון שהגיע אלינו מאחד החכמים שחיו בארצות אירופה. אבל אין ספק שהיו מס' השטרות של רב סעדיה, שהרבה ר' יהודה להשתמש בו⁽¹⁾, היו בידו ספרי שטרות קדומים שנתחברו בספרד עצמה. כמה פעמים הוא מזכיר "נוסחי עתיקי בשטרי"⁽²⁾ ומה שמצא "בקצת חבור השטרות", אלא שלא זכינו להם עד היום. והנה מצאתי בכ"י אוכספורד רשימת נייבויאר-קוילי מס' Ms. Heb. f. 27 = 2642 ספר שטרות קדמון מאד שנתחבר באליסאנה בש' ד"א תשפ"א. אם כי בכמה שטרות אין שם העיר נזכר. הדפים י' ב'—כ"ה ב' מכילים טופסי שטרות, וביניהם: ארישות כרם, נטיעה לארשות, מכירת עבד או שפחה (י"ט א—ב), מכירת בהמה (כ' א') ועוד. ועומדים אנו מהם על עבודת האדמה שהיתה נפוצה בין יהודי ספרד באותה תקופה—מה שידוע לנו יפה גם מתשובות רב משה בן חנוך, בנו רב חנוך ושאר מקורות—ועוד קצת פרטים מענינים.

בדף י"ד ב' מובא כל נוסח הגט: "ביום פל' בכך וכך ימים לירח פל' שנת ארבעת אלפים ושבע מאות ושמונים ואחת לבריאת עולם למנין שאנו מונים באליסאנו איך אנא וכו'". ומכאן אנו עומדים על זמן כתיבתם של השטרות האלו.

בדף י' ב' מובא נוסח שטר "ארישות כרם". וכדאי להביא רובו: "כן היה שאמ' לנו פלו' ב' מ' פל' היו עלי עדים בקנין כתבו וחתמו ותנו למ' פל' מחמת שרציתי ברצון נפשי בלב שלם ובנפש חפצה ועין יפה ונתתי לו כל ארישות כרם שיש לי בכאן באליסאנו במקום פל' בסמוך לכרם פל' ופל' בשם⁽³⁾, ומקצת כרם זה חרוב בלא גפנים יטע כל זה וישפץ בין בגפנים בכל מקום שיצטרך, ושינעבוד ויעמול כרם זה בזמירה ובחפירה כך וכך שנים, תחלתן זמן שטר זה, עמילה [יפה ויוליך לשם כך וכך משאות של זבל בתוך זמן זה, ובעוד שיוציא משלו כל זמן זה הקצוב בנטירת כרם זה כולו ובהבאת הענבים לבית היקב ובדריכתן, ובכן יזכה פל' זה בפירות בכך וכך חלק.... והורדתי את מ' פלוני זה על כך וכך חלק מכרם זה על תנאין אלו המפורשים למעלה...". בדף ט"ו א' יש גם שטר "נטיעה לארשות": "כן היה שאמרו לנו פלניתא ופל' בעלה היו עלינו עדים בקנין וכתבו וחתמו ותנו למ' פל' בר מ' פל' מחמת שיש לנו כרם חרב במקום פל' והסכמנו עם מ' פל' [בר פל'] להורידו בו בתורת ארישות לזמור אותו כרם ששם ולנטוע אותו מקומות ששם....".

(1) ספר השטרות של רב האי לא היה, כנראה, למראה עיניו.
(2) עי' במפתח שבסוף הספר. (3) היינו שיש להזכיר את שמות בעלי הכרמים המצרנים.

מענין לראות שהיו כותבים שטר גם על מכירת בהמה (4) (ע"י לע"פ) והשא"ל כלים השייכים ליקב או לבית הבד. בדף כ"ג ע"ב אנו מוצאים שטר זה: "העידנו על עצמו בקנין מ' פל' בן פל' ואמר כתב וחתמו ותנו לפל' מחמת שהוצרכתי לאבן שהופכין בה זיתים לבית הבד שלי שקורין לה ברזה ופייסתי מפל' זה ונתפייס לי כדי שתהא אצלי בתורת עראי וכל זמן שיצטרך לה אוליכה לו ואוציא בהליכתה... ונתפייס לי, המקום יחזיק לו טובה (5), קיבלתי על עצמי קיבול זה קיבול גמור ושלם באחריות עלי ועל יורשי... דלא כאסמכתא וטופסי דשטרי". שטר זה מעיד מה רבה היתה חשיבותה של אבן זו ושרבים היו זקוקים לה.

בדף י"ג י"א נמצא גם שטר על קבלת כבשים לטפל בהם למחצית שכר (6): "העיד אנגט על עצמו בקנין פל' בר מ' פל' ואמר שנטלתי בקיבולת מפל' בר' פל' רחלים שיש לו עמנו בשותפות ומספר חלקו מהן כך וכך בכך וכך דינרין יפים לשנה תחלתה חודש פל' זה שאנו בו וקבלם על עצמו לפרוע לו סך זה בפרקים בחוך השנה בעדים ולא לטעון לו טענת מום כגון שאם תהיה בהן עקרה ושלם יהיה לה חלב לא נפחות לו מסך קבולת זו וכו' וכו'". שטר מעין זה הוא הנקרא בס' השטרות של ר"י ברצלוני בשם "שומא דקבלנותא" (ע"י שם, עמ' 94). ידיעות נוגעות לענין שפנינו נמצא גם בשא"ה הערוכה בשנת תתע"ג מטוליטולה לר' יוסף הלוי ׳ מיגאש, שבה מסופר על יהודי שנהרג והניח בת קטנה יורשת "והניח צאן בשותפות עם נוצרי לרעות על ידיהם". הצאן נמכר ע"י בית הדין בסכום הגון של מאה ועשרים וחמשה מוראביטיה ליהודים אחרים (7).

בספר שטרות זה, שנתחבר כמאה שנה לפני ספרו של ר"י ברצלוני, בא רק גוף השטרות, ואף הם מקוצרים ברובם. ספר זה נופל בערכו בהרבה מזה של הברצלוני, ואין לדמותם כלל מצד תכנם המשפטי והספרותי. ס' השטרות של ר"י ברצלוני דחה מפניו והשכיח את יתר ספרי השטרות שקדמו לו.

ב. שטר מכירת כרם

כהמשך ותוספת לס' השטרות העתיק כדאי לתת כאן את השטר הזה על מכירת חצי כרם. קטוע הוא בראשו ובסופו וזמנו חסר, אבל נראה ברור שקדמון הוא, מן המאה ה"א. במאה העשירית והאחת עשרה היו קרקעות וכרמים מצויים בידיהם של יהודי ספרד ויוכיחו על זה השטרות וספרי השטרות הקדמונים, ותשובותיהם של ר' משה בן חנוך, בנו רב חנוך ור' יוסף ׳ אביתור (7a)

(4) אמנם אנו מוצאים עשיית שור וחמור לאפותיקי, ואפשר היה להניח שנכתב שטר על זה, אך הגמ' אומרת: והאי לית ליה קלא (ב"ב מ"ד ב'). שטר על מכירת בהמה נמצא רק בטופסי השטרות שבסוף השי"ס כ"י מינכן והובא ע"י א. גולאק ב"אוצר השטרות" עמ' 172. וע"ע ב"ב ל"ג ב': שטרא לפירי לא עבדי אינשי.

(5) ביטוי זה עצמו נמצא בשטר המינוי של רב או ראש בית דין, שהובא בס' השטרות של ר"י ברצלוני עמ' 8 "מנוסחי עתיקי בשטרי (בספרי ?) השטרות", שהסכים לקבל את המינוי.

(6) ע"י בבא מציעא ע' ע"א.

(7) נדפס בין תשובות הרמב"ם, קובץ ליפטיאה, סי' רל"ז, ובפאר הדור, סי' רי"א.

(7a) ע"י תשובות גאוני מורח ומערב, סי' קע"ה, קע"ו, קצ"ח, רי"ב, רי"ג, רי"ה (ז), ר"ו.

וכן תשובות הרי"ף⁸). היה זה חזיון רגיל שהנשים מכניסות לבעליהן שדות וכרמים ואבות נותנים אותם בנדוניא לבנותיהן. בשטר שלפנינו נפרט מומי הכרם בערבית והלוקח מקבל אותם על עצמו עם כל שאר המומין שבתוכו.

[כת"י אונספורד 280513]

... לו בהם מחצית אותו כרם שהיה לנו עם מ' יוסף בר מ' יצחק בשווה בלא חלוקה וכרם זה / לעבר נהר האגה במקום שיודעין אותו ואדי לעפוש בכפר אד' יג'ש בכל הנאתו וחזקתו] / ומינו גפניו ואילניו שהוא בתוך מצרנו משלושה צדדים דרך רשות הרבים ומצ'ר] / רביעי אחמד בן מידיל הגוי מכרנו לו מחצית כרם זה מכירה שלימה וגמורה מכירת / עלמין מכירת פרהסאי שרירה וקיימה חתוכה וחלומתא דלא למהדר בה ולא להשנא]ה] / ממנה לעלמין ילך מ' שאול זה הלוקח מעכשיו ויחזיק בכל מחצית כרם זה הנזכר בכל חיוק['] / שבעולם שתקנו חל וירש ויורש וינחיל ויחסין ויבנה ויסתור ויחפור ויזמור ויבצ'ור] / וימסור וימשכן ויחליף ויהנה מחבואתו ויתן כמתנה לכל מי שירצה ויעשה במחצית / כרם זה חפצו ורצונו לפי שבעין יפה ודעה שלימה וגוף בריא מכרתי לו חצי כרם זו ולא / שיורנו לעצמינו ולא להא מכוחינו בכל מחצית כרם זה לא קול ולא טענה ולא דין / ולא דברים ולא עירעור ולא תרעומת ולא שום שיור כלל כלל לגמרי וכבר סידקנו / עצמינו וזכותינו ורשותינו וזכות ורשות הבא מכוחינו מעל כל מחצית כרם זה / סידק גמור מהיום ולעולם וכל מי שיבוא מארבע רוחות העולם בן כת אח אחות / קרוב רחוק יורש נוחל יהודי או ארמאי בין בכתב בין בעל פה ויערער עריו / משמינו או מחמת כוחינו לעסק מכירה זו יהיו דבריו בטילין ומבוטלין וחשובין / לחרש הנשכר שאין בו הנאה ועריו להפיץ ולהדיח מעליו כל עורר וטוען ולתת / מנכסינו עד שתתקיים מכירה זו שלימה ביד מ' שאול זה וביד הבאי]ם] מכוח / העמדה גמורה בקיום גמור באחריות עריו ועל יורשיו אחריו ועל כל / נכסינו מקרקעי וממלטלי כהגון וכתיקון חכ' דלא כאסמכתא ודלא כטופסי / דשטרי ואחר שעמר מ' שאול זה הלוקח על כל מומי כרם זה שהן בלשון ישמעאל⁹ / ובערכאותיהם תגשים וחכמים^{9a} ופלדקון¹⁰ וחצא¹¹ וגנדל¹² וסיואך¹³ ודוד¹⁴ ונמל¹⁵ וקלמ / דואלי¹⁶

8) עי' ביחוד סי' קליא: 'והיה הכפר זה של אילנות נקרא על שם ראובן'. גם בתגמ"מ סי' קע"ו ידובר על אשה שהכניסה לבעלה "כרם בנדונייתא בכפר", וכן גם בשטר שלפנינו נמצא הכרם בכפר. יתכן איפוא שהתשובה אשר בתגמ"מ סי' קס"ה, המספרת על זה ש"נכללו (= נתאספו) בעלי הכפרים להכליל הפריעה שעל הכפרים כולם ולהטיל על כל כפר וכפר לפי מדת קרקעותיו", היא מספרה, ולא מצרפת כהשערת מילר. 9) ההערות הבאות הן של ידידי הד"ר ד. צ. בנעט.

9a) תגטים תכבים *تغطيس، تكبيس* (שמות נרדפים לפי Iben al 'Auwam, La Dozy. 10) פלקון *بلقون* (= בלקון, אבל בספרדית *pulgon*), חרק מכרסם את הגפנים, ר' Dozy. 11) חצא *حصي*, אבנים קטנות (נמנו בין חסרונות האדמה אצל Iben al-'Auwam' חלק א' עמ' 81). 12) גנדל *جندل* אבנים (גדולות). 13) סואך *سواخ* יון (ר' שם). 14) דוד, תולעים. 15) נמל, נמלים. 16) קלט דואלי, קוצר גפנים? *قلط* הוא גם מחלת השבר (*hernia*), ואולי כאן דבר מקביל בגפנים.

ויבוסת דואלי (17) וכראן (18) ורכול ואדי (19) ואנקטאע ואב ענר אבאן אלקחוט (20) / ומקוט אוראקה (21) עם כל שאר המומין שבתוכו הצפונים והגלויים .... וקבלם / על עצמו ועל זאת נתקיימה הלכחה ביניהם קנינו מכאתי זו וממי שלמה בני...

ג. ספרדים בארץ ישראל ומצרים

על מציאותם של יהודים ספרדים בארצות המזרח בכלל וא"י בפרט בימי הבינים הקדומים ידענו אך מעט מאד, רק עובדות בודדות. נזכיר את ר' אלעזר ב"ר שמואל מאליסנה, אלוף וריש כלה, שבא לישיבות בבד באמצע המאה ה'ט', בימיו של רב נטרונאי גאון, ונתעכב שם שנים מרובות (21), ואת ר' יצחק ב"ר משה, בן דורם של רי"ץ גיאת ור"י אלפסי, שהושב על כסא רב האיי גאון בש' תת"ל בערך (22). ודאי באו גם תלמידים מספרד לישיבות בבד, ולנכון עברו בדרכם את א"י. ידענו גם כן שר' יוסף בן אביתור הלך, לדברי ר"א ו' דאוד, לבגדאד "עד ישיבתו של רב האיי גאון", אלא שלא נתקבל על ידו וחזר לדמשק ונפטר שם. כיום ידוע לנו שר' בן אביתור ישב שנים רבות במצרים ונמצא ביחסי ידידות עם הגאון הארצישראלי רב שמואל הכהן, ובדאי נקבעו יחסים אלו בהיות רב יוסף בארץ ישראל (23). יחידים הגיעו גם עד פרס. באוסף קטעי הגניזה אשר בקמברידג' נמצא מכתב שנכתב בהמדין חתום ע"י "....בר יצחק הספרדי" (24).

האישיות המפורסמת ביותר מבין יהודי ספרד שעלתה לא"י באותה תקופה היא זו של ר' יהודה הלוי (25). שירי המסע שלו נותנים לנו ציור ברור מן הסכנות העצומות שהיו כרוכות בנסיעה זו. רק אהבתו הגדולה של המשורר לא"י גברה על כל התלאות. נדמה היה לנו שר' הלוי היה אם לא היחיד שנסע נסיעה נועזה כזו הרי על כל פנים אחד היחידים המועטים, אולם באמת היו נסיעותיהם של יהודי ספרד לארצות המזרח בכלל ולא"י בפרט שכיחות הרבה יותר מכפי מה שחשבנו. אין כוונתי לדבר במקום זה בהרחבה על הקשרים שבין יהודי ספרד ובין המרכזים בבבד ובא"י (26), כי אם אצטמצם בציון קצת ידיעות על מציאותם של יהודים ספרדים במצרים ובא"י לפני זמנו וסמוך לזמנו של ר' יהודה הלוי.

(17) יבוסת דואלי, יובש גפנים.

(18) כראן כדאן Brinstein (על גריעותן של אדמות שבהן אבנים דומות לאבן

זו ר' אבן אלעזר שם).

(19) דכול ואדי, כניסת נחל (בתוך הכרם אע"פ שאינו רצוי שם?)

(20) אנקטאע ואב ענד אבאן אלקחוט, הכובת (מימי) נחל בימי בצורת.

(21) סקוט אוראקה, נשירת העלים אשר לו.

(22) עי' עליו פוזנסקי, ענינים שונים נוגעים לתקופת הגאונים, עמ' 52-53.

(23) ספר הקבלה לראי' דאוד.

(24) עי' מאן, תרביץ, שנה ה', עמ' 283 ואילך ושנה ו', עמ' 84-88.

(25) T. S. 12.489.

(26) על עלייתו של רי"י הלוי לא"י עי' דינבורג, מנחה לדוד, עמ' קנ"ז-קפ"ב

וביחוד שירמן, תרביץ, שנה ט', עמ' 284-305.

(26) עי' משיכ ב"השלוח", כרך ל"ה, עמ' 398-409 ; 506-516.

הקשרים בין ספרד ומצרים היו כמובן מרובים וחזקים יותר מאשר עם בבל הרחוקה, וכנראה גם מאשר עם א"י. אנו רואים ששירי המשורר הספרדי מר יצחק בן מר שאול, אחד מרבותיו של ר"י נ' ג'נאח, מגיעים במהירות למצרים, ו"אנשי הדקדוק" אשר שם מבקרים אותם²⁷. ודאי הובאו לשם ע"י יהודים ספרדים. בין הספרדים שבאו באותם הזמנים למצרים אנו מוצאים אנשים מכל הסוגים, תלמידי חכמים ואנשים פשוטים, סוחרים וגם הרפתקנים. החשוב שבהם היה לנכון החכם ר' יצחק ברבי שמואל הספרדי, שהיה מן הדיינים הקבועים בפוסטאט-קהירא, והוא חתום על תעודות רבות שיצאו מבית דינו בשנות תתמ"ח-תתפ"ז. גדול היה בתורה וחבר פירוש לכמה מסכתות ונוסף לזה היה גם פרשן חשוב לכתבי הקודש. הוא גם בקר בא"י בלכתו לדמשק וחלב והיה גם בעכו²⁸.

בתעודות שונות מן הגניזה נשמר זכרם של עוד כמה וכמה יהודים ספרדים שבאו למצרים במאה ה"ה והי"ב. ע"י למשל T.-S. 18J17, שטר שנכתב בפוסטאט בש' תשצ"ז ובין הנזכרים בו נמצא גם משה בר יצחק הספרדי; T.-S. 12.341 הוא מכתב ערוך להנגיד הידוע "מרנו ורבנו מבורך אלוף הבינות, סנהדרא רבה", מאת "שמואל הצעיר הנכאה הנכאב ביר" שלמה נ"ע ביר' אברהם נז ביר' שלמה ז"ל ספרדי אוליסאני" (ע"י גם מאן II 252); T.-S. 10J232 על התעודה שנכתבה בפוסטאט, "רשותיה דהדרת אדוננו שמואל הנגיד" — הוא זה ששימש בנגידות בזמן שהותו של ר"י הלוי במצרים — חתום משה בר בנימין הספרדי. הוא חתום גם על התעודה המסומנת T.-S. 10 J 514; כ"י אוכספורד 2876³¹ מכיל מכתב מחלפון שבא מאנדלוסא לאלכסנדריה לרגלי מסחרו; מכתב בעניני מסחר מיעקב בן ישמעאל אלכסנדלוסי לאבו יחיי רבי נהראי בן נסים בפוסטאט שמור בכ"י אוכספורד 2876⁶¹, ויעקב זה כתב גם את המכתב המסומן בכ"י 2878⁴². ברשימה עתיקה המכילה כנראה את שמות המתפללים בבית הכנסת של הבבלים בפוסטאט (ע"י מאן II 247) אנו מוצאים את "אלחזן אלכסנדלוסי" (=החזן האנדלוסי). בסופו של חבור שנכתב בערבית בעניני התקופה רשום: "כתבתי אני יהודה ביר'...." (29) הספרדי במצרים לכב' גד' קד' השר האדיר אפרים הלוי חכם הישיבה...." (30). מקבל המכתב השמור באוסף הקטן של קטעי הגניזה בספריית ירושלם מס' 12 הוא אבו אברהם אסמאעיל בן אברהם אלכסנדלוסי³¹. במכתבו של ישראל בן נתן לדודו החכם המפורסם נהראי בן נסים נזכר גם כן סוחר אנדלוסי אחד היושב בפוסטאט³², ובמכתבו של אבו זוביר צדקה המערבי היושב בירושלם לאותו נהראי בן נסים בפוסטאט הוא מבקש ממנו שיודיעהו שמות האנשים שבאו באניה הספרדית, כי הוא מקוה לקבל על ידם מכתבים³³. מה שחשוב ביותר הוא שבאוספי

27 הרקמה לר"י נ' ג'נאח, עמ' 122; הוצ' ווילנסקי, עמ' רכ"ז.
 28 ע"י מאן, The Jews in Egypt ח"ב 232/3 ועוד בכ"מ; Texts and Studies ח"א 391–393. 29 מרמרשטיין בקטלוג הנ"ל משלים: ביר' [שמואל?], וחשב כנראה על ר"י הלוי, אבל כמה יהודה היו בשוקי מצרים.
 30 כ"י אדלר 3791, בקטלוג עמ' 97. 31 קרית ספר II 297. 32 ציון I 440.
 33 Gottheil-Worrell, Fragments from the Cairo Genizah, 122 (33).

הגניזה הנמצאים בספריות שונות ישנן עשרות רבות של תעודות, ואולי גם מאות. המעידות על קיום קשרים מסחריים בין ספרד וארצות אפריקה הסמוכה לה מצד אחד ובין המזרח בכלל ומצרים בפרט מן הצד השני. כל החומר העצום הזה עודנו מחכה לחקירה ועיבוד.

ואף בא"י אנו מוצאים לפרקים יהודים מספרד. היו גם אנשים שעלו לרגל לירושלם ובחזרתם לארצם הביאו עמם מן היצירות הארצישראליות החדשות בתורה ובחכמה. ספרו של המדקדק הקראי הירושלמי אבו אלפרג הרון הובא זמן מה אחר חיבורו לספרד, "וזה הספר הנזכר הביאו אצלנו מר יעקב החוגג הליוני מבית המקדש", היינו שמר יעקב עולה הרגל מעיר Leon שבספרד הביאו מירושלם³⁴). יש לחשוב שמר יעקב זה לא היה המהלך היחידי בדרך זו. אך יותר ממה שאנו יודעים על עולי רגל אנו יודעים על יהודים ספרדים שבאו לארץ כדי להשתקע בה. במכתבם החשוב של ראשי קהלת ירושלם לקהלות הגולה³⁵) הם מודיעים ששליחם ונאמנם "הוא רב יונה הזקן החרד הירא בירבי יהודה הספרדי רי"ת אשר הטריח על עצמו ושם נפשו בכפו וחמל על השארית הנמצאה בירושלם". במכתב אחד של רב שלמה בן יהודה גאון א"י³⁶) נזכר "מר" אזהר הספרדי בר' יונה", והוא כנראה בנו של ר' יונה בר' יהודה הנזכר קודם³⁷). גם בכמה תעודות אחרות מן הגניזה נזכרו יהודים ספרדים שבאו לא"י³⁸). הריני מפרסם כאן את התעודה המסומנת T-S.10J13²: מכתב דוד בן הרב משה 'כונפט הספרדי לר' אברהם הספרדי, חכם חשוב אשר "על כסא התלמוד מושב מנוחו". את זמנו של המכתב איני יודע לקבוע. כתבו ובטויים אחדים שבו מראים על קדמותו, אבל אפשר גם שנכתב במאה הי"ד³⁹). והנה כל התעודות הנ"ל מכילות ידיעות רק על אנשים בודדים שבאו לארץ, ואולם מן המכתב המתפרסם בזה להלן אנו רואים שברמלה וירושלם היו "קולוניות" של יהודים ספרדים שבאו לארץ ממדריד, טולטולה וערים אחרות עם נשיהם ובניהם על מנת להשתקע בה. המכתב נשלח מירושלם לטולטולה במרחשון שנת תתי"ד (1053 לספה"נ), ולפי שעה דומני שזהו המכתב היחידי

34) ס' הרקמה, עמ' 197 והוצ' ווילנסקי, עמ' שליח.

35) גנפס ע"י הר כבי ב"אוצר טוב" לש' תרל"ח, עמ' 50-77 והובא ע"י מאן בח"ב, 189-191.

36) גוסהייל - ווריל, שם, עמ' 28.

37) גם במכתב אחר של רב שלמה בן יהודה (מאן II 350) נזכר ר'בנא אזהר,

והוא כנראה אזהר הספרדי.

38) ע"י למשל מאן II 108: "יוקד כאן ורד לבית אל מקדם איש ספרדי צועק על אשתו"; שם 115: "אברהם אבו מאיר אלאנדלסי" שנפטר ברמלה, ונזכר באותה תעודה גם אבו נתן אלאנדלסי; שם 56 בתעודה ארצישראלית נזכר אבי אלחסין בן אלאנדלסי. מאן I, Texts and Studies, 344 בתעודה משי' אשנא' לשטרות שנכתבה בבית דינו של נתן בן אברהם, שהיה אב וגאון בישיבת א"י, נזכר יעקב בן כלף אלאנדלסי. יש לציין גם את בקורו של אדם גדול כר' משה בן יוסף, כשכיל בא"י ונשאר בה ומת בעכו: "בא אל ארצנו איש אחד מארץ ספרד עם שלוחו של מלך צמצם אלדולה מאי צקליה (=סיציליה) שמו כג"ק מרור" משה ב"ר יוסף" (מאן, שם, 386 ואילך).

39) נזכר בו משה אמיגו, ואין משפחה זו ידועה בזמנים יותר קדומים.

שהגיע לדינו מאלה שנשלחו מא"י לספרד. שני אחים שעלו לירושלים כותבים לאחותם שנשארה בטולידה⁴⁰). אף אביהם נמצא בירושלים. יש במכתב הודעה על שלומם של כל האנדלוסיים היושבים בירושלים שהוא טוב (ש' 25). אמנם כמה מהם מתו בינתיים במשך הזמן, והכותבים מודיעים עוד כמה פרטים. הנקודה המעניינת ביותר שבמכתב הוא הספור ע"ד שני יהודים ספרדים שבדרךם מספרד לא"י נפלו בשבי והובאו ל"ארץ רום", היינו לביונק, ומשם הובאו "עניים שבויים" אל רמלה ונפדו שם. עולים אלה היו רבנים שנהפכו אחרי כן לקראים⁴¹). אברהם בן פדאנג', ואחיו (?) יעקב נשאו להם בספרד (בהיותם עוד רבנים) שתי אחיות, מה שאסור אצל הקראים. כשהגיעו לרמלה, שבה היתה קהלה קראית הגונה, הלשינו עליהם הנשים הטולידיות לפני הקראים שנשותיהם אסורות עליהם. מפני זה עזב אברהם כנראה את רמלה והגיע לירושלים. שם התישב ברובע סמרתקה המזוהה עם צלע האלף⁴²). מקום מושבם של הקראים, שנקראו מפני זה יושבי צלע" או "הכת הצולעה" וגם ה"צולעה" סתם, והתפרנס ביניהם. הכותב השפיע על אחד האחים שיגרש את אשתו, ומסר את הענין לאב בית דין, היינו אב הישיבה בירושלים, וזה שלח להגיד לקראים שלא יכתוב גט לאשה אלא לפי דת הרבנים אחרי שבעלה ישלם לה מקודם את הכתובה. אחרי כן עבר אח זה לגור עם אשתו וילדיו בין הרבנים, והם הטיבו עמו אף שלא רצו לקבלו לעדתם. אחר זה יצא אברהם בן פדאנג' לכפר קרוב לירושלים ופתח לו שם חנות והתפרנס ממנה, ובסופו של דבר חזר ונעשה רבני⁴³), אולם אחיו יעקב נשאר בין הקראים, אלא שמתוך פחד שלא יעשה כמעשה אחיו הרפו ממנו והשאירוהו לפי שעה עם אשתו, אבל השביעוהו שיפרד ממנה.

יש במכתב זה עוד כמה פרטים הראויים לתשומת לב, אבל אין כאן המקום להאריך בהם.

[T.-S. 10 J 132]

.....[כ]תר תורה ונזרה . קרית עווה ומגדלה . / נר מזרח ואור מערב . צדיק כתמר יפרח . יאריך האל / בטוב ימותיו . ויבלה בנעימים שנותיו . וייטיב אלהים / בחייו . כי על כסא התלמוד מושב מנוחו . והוא חמודי / הנערב . כמים קרים על נפש עיפה מי העיר / ממזרח עמוד מערב . הנחמד מזהב ומפז רב הזה /

40) כל המכתב נכתב אמנם בלשון יחיד והאח השני נצטרף כנראה רק בחתימתו בסוף המכתב.

41) על מקרה מעין זה מספר הר"א בן דוד בס' הקבלה על אבן אלתראס שהלך לירושלים רבני ושם נהפך לקראי בהשפעתו של החכם הקראי אבן אלפרג' וחזר לספרד והטעה רבים לקראות.

42) עיי' דברי סלמון בן ירוחם בפירושו לאיכה שהובאו עיי' מאן Texts and Studies, I, 317: "יהא זכריה עליה אלסלם מדפון פי אלקדם אלשריף פי סמרתקה אלדי הי צלע האלף היבטי והי אליום תערף חארה אל משארקה".

43) על מקרה כזה שקרה כנראה סמוך לאותו זמן בספרד עיי' קטלוג א. אדלר עמ' 29: סלימן אלמצר "שנתייה מן הקראים" בעיר אלבירה. ועיי' במאמרי לתולדות הקראים בארצות המזרח, ציון, שנה א', עמ' 212 ואילך.

ר' אברהם הספרדי יהי אלוהיו עמו למושיע. ובכל / אשר יפנה ירשיע (44).
מאת הנכסף לחזותיך, ושמה / בשלוותיך, ידיע (45) דוד הספרדי המודיע לכבוד
מע' (46) / איך באה לידו כתב יריך וכתב יד הבחור יוסף / ואחר כך הודיעוני
כמו. עליהם בשלום לארץ / הצבי ושהגעתם בשלום יחד לעיר הקודש תזכב /
ושלא עכבתה בה כי אם חדש אחד ואחר כך הלכתם / לדמשק וזאת הודיעוני
בכתב יוסף משלומכם / ששלחתם לי לו' (47) עם כתב שהביאו לי צמח / ועתה
כי בא ר' אהרן שאלתי לו על כבודכם / ותמה אני תמה על כבודיך איך הנחת
להם / להיכן הנחתם או אם הם בשלום. כשאמר לי / ר' אהרן [שש]בת למצרים
אמרתי אי אפשר שלא / מצאו קומץ להשביע את הארי ואין בור למלאו מחל' (48) /
ועתה הריני מחלה פניך הנעימים / שתשלח לי לי להיכן הם או איך מצאת /
הארץ או על עניני מה אעשה כי דע שאין / כוונתי לעמוד בכאן ח"ו שתדע
בכל ארץ / מצרים אם אוכל לחיות קרוב ממך ותודיעני / על כל פנים בכתב
יריך עם המקרים לבא ואל / תשליכני אחרי גו' (49) הנני מודיעך בע"ה כי
רצוני הוא / בך (50) לעלות על ים יפו או למקום אחר מסורייא / ותודיעני לפי
שכליך מה אעשה כמו כן היה / רצוני לראות אמך (51) אותו מקום שא' הצדיק
כצאתי / מן (52) אפ' וג' ותפרוש שלום למשה אביג' (52a) ותאמר לו מאותה /
[אל]מנה שהיתה בביתו שבא לה מענה מעיר הקדש ח"ו / או אם נשאת לאחר
ואם אתה תדע האמת דבר דבור / על אופניו אין צריך להודיעו כי אם השלום /
לכד ואתה תשלח לי לו' המענה כולו בפרוש / ואין צריך להאריך לאיש נכון
וחכם כמוך / ושלומיך יגדל וצדקתיך לא ירד אנם (53) / כחפצך וכחפץ זעירא
דחברייא דוד נ' הרב משה בונפט הספרדי.

[כ"י קמברייג' TS13J94]

בשם רם ונשא

כתאבי אריך יאכתי וחביבה קלבי אמאל אללה בקאך ואזעני שכרך
ואנמע ביני ובינך / פי הוא אלקדם אלמקדם ברחמתה וקד תקדמת לי אריך
כתב עדה ולא אעלם אן כנאת / וצלח לעלמי בתשוש אלגרב ומא קד גרי פיה ווצל
כתאבך אלכרים אעזות בה / וזקע מני מוקע חסן ופרחת במא קד מן אללה תעאלי מן
מלאמתך ועאפיתך ומלאמה / בניך ובנאתך געל אללה גמעהם מווקין מחרוסין ותקבל
מני מא אדעי להם פי הוא אל / מוצע אלכרים וקד וצלחני מנך מן חין כרוגי
מן עדכם נחו ר' כתב ופי ענדי / מטויה אתכרך בהא ולם אר' לאכינא מן יום
פארקתה גיר פרד כתאב ולולא אנך קלח / פי כתאבך אנה באקליש מלאום
דכאן למא כנת טייב אלנפס פי גחתה לא אסמעני / אללה פי אחדכם מכרוה
וקד כתבת אליה פי דרג מע אלכתאב אריך סתקף אן שא / אללה עליה ותערף

(44) שמואל א' י"ד מ"ז, נאמר על שאלו. (45) הידוע בשמו ובכינויו.

(46) = מעלתך. (47) = לומר (48) מחליתו, ע"י ברכות ג' ב'.

(49) = גור. (50) = ברצון קדשו? או: בקרוב. (51) קו למעלה לסימן מחיקה.

(52) צ"ל: כצאתי מן העיר אפרש כפי.

(52a) משפחה מפורסמת שהקימה הרבה חכמים והמפורסם שבהם הוא ר' שם טוב

אמיגו שחי בדור הגירוש. (53) = אמן נצח מלה.

בעץ מא גרי עלִי מן אלזגע ואלשראיר וקר ערפתה איש כאן / סבב זיגתי ואנא
 בחמר אללה מנתכט בוולדי אתצלת אליה גיר אן אבינו פי חאל / לא יכון
 פי מתלה אלא אעדאנא מבטול אעמי מדכול אלדהן ממחתן וסיככרוך / מוצלין
 אלכתאב חאלה וחאלי מעה גיר אנה לים יעווה שי בל מכרום מחפוט ולא / אתכל
 פיה עלִי אחר ופראשי מעה מלאצך אקום אליה פי אללילה דפעאת אנטיה /
 ואדורה אד לא ימלך מן נפסה שי אללה תעאלי יעטם בדלך אגרה ולקר עז
 עלִי אלדי / דכרתי מן אלזגע ואלובא אלכאין בטליטלא פליכן מא באידינא חילה
 גיר אלמסתלם / ביר אללה ופרחת פי אנהאוך לצצביה דונה אללה תעאלי
 יעינך ויעטם אנך פיגב / לך תגתכט פי כל מחנה תגרי עלִיך פאן דך עלִי דלך
 אלמגל אלמאלי וסדרת בעאפית / סירי וחכיבי סלימן בן אכתנא ומא קד רוקה
 אללה מן אלכנין וכלך ומעישתה ומא הו פיה / פכאני קד אנסית ציוחכם ואדי
 יום אחרכר פי אחרכם אצרך באכיא צאיחא / אמלכ גמע שמלנא פי הדא אלמוצע
 אלכאין ואלדי דכרת מן סבב אלעמאמה / אטעם אללה בדלך אנך ומא תחתאג
 תחתם פי בעתתהא אד עזיו עלִי מא / בקי פיה אן יכרג ברה באב אדאר וקד
 ואדי הר היותים ומקדש י, טולמא / קדר וכאן פיה אללה יתיבה ומן כתאב
 אכיא תקף עלִי תפציל אמרה ועלי תאלי / ורתכתי ואצחאבנא כלם אלמנדלסיין
 בכיר תופי מוסי אלמגריטי ואכתה פגאנה / ולם יבך לכני אלמגריטי הונא דכר
 מן ידכרם תופי אבו זורי בן האני ויוסף בן חיים / וולד בן דבוקה אלצגיר
 בוניל כרג עלִי וגהה אליום נחו ד' סנין מא יערף לה ככר אן / כאן יעיש או
 ..... ואמא אבראהים בן פראנג ואבראהים בן אלהרונני פוצלו אי / אלקדם מן
 בלאד אלוס בעד מחאן גרת עליהם כמא קד ערפתם פלמא וצל אבן / פראנג
 מע זוגתה ובניהם עניים שבויים אלי אלמלה קבל וצולחם אלקדם ראו אלנסי
 אלטיטליאט / מן ראייהן אן יתקולו עליהם ענד אלקראין אן זוגתה חראם פאתצל בי
 אלכבר / פקצדתהן ואקימת בדלך קיאמתהן וחרמת עלי מן יכמף אמרה לעלמי אנה
 יקצד אלקראין / פלמא וצלו אלי אלקדם טלעו אלי סמרתקה ובקו מעהם
 וצארו ביניהם ותעיישו ביניהם ואנולוהם / פי דאר ועאמלוהם באלגמיל פכעד
 בקי ביניהם נחו סנתין כשפו אמרה לשיוך אלקראין / וקאלו אנה יבקא מע
 זוגתה והי חראם עליה עלִי מדהבהם פאראדו יפ[רקן] ביניהם פלמא / עלמת
 דלך כאצמתהם וגרי ביננא כצומה פי סבבהם וכאן גואבי ליעקב אן כדאך
 זוגתך / חראם עלִיך עזי דינך ומדהבך אד אכדמא⁵⁴ אכין לאכתין והו חראם
 ענד אלקראין פלמא סמע / דלך מני פארקהא ואפתרו מנהא / [עמ' ב'] תם
 וקפת לארוננינו אב בית דין פי סבב אלעניה אלשבויה וארמל אלי אלקראין
 יקול / אנה לים ימלקהא אללא עלִי אלמדהב אלדי זוגהא וכתובתהא כתבת
 ענד אלרבאנין / פיון מזהרה וחיניר ימלקהא ולם אזל אנא אתלשף^{54a} אמרה
 חתי קבלוה אלרבאנין ונול אלי ענדהם מע זוגתה ואולאדה אבו זכרי ויוסף ומוסי
 וחלוה ואנולוה פי דאר / בין אלרבאנין ויעאמלוה באלגמיל לים עגזת מעהם
 שי פאן לים כאן ירירו קבלוהם^{54b} / לסבב אן כאנו רבאנין וצארו קראין
 ומכתו ענדהם סנתין פלמא ראית מא אראדו / יפעלו באענייה יפרקוהא מן זוגהא

ויבקו אלאטפאל איתאם פי אלחיאה וכאן זמאן שדה / וגוע פעלע פי אמרהם
 מא יתיבני אלעה עליה והו אללאן אבראהים אלמדכור יכרג / מע אבנה אל
 ציעה פי אלשאם קריב מן אלקרם להמא פיהא דכאן ויתעיישו... / והם בכיר
 מסתורין ולא ימן אחד לאן להם דלאלה עלי תחרים אלאכתין בעד אל / מות ולא
 יקדר אחרהם אליום מן אהל אלעלם ירי פיה וגה אכתר אן יקולו אן הכד[א] /
 אסתסן ענן רייסהם וקדמא אלקראין ויבהתו בשבאה לא מעול עליהא פלמא /
 ראו אן אבן פדאנג קד שד מנהם ורגע אל ארבהאנין שביה מן קאל אשובה
 אל אישי / הראשון כי טוב לי אז מעתה חלו אליר ואדכו אלמאר עלי יעקב
 כשיתחם לא / יולד איצא הו מנהם ובקי מע זוגתה גיר אנא אסתחלפיה אן
 ינעול מנהא אשר / לא צויתי ולא עלתה על לבי פערפתך יאכתי בדרך חתי תוקף
 אכיהא סירי מוסי / בן אלפלמקי עלי כתאכי ולולא אן כתבת עלי חאל עגל
 אלא וכאתכתה בדרך ואקראך / יאכתי סלאמא כתירא ותבלגה מן גמיע אלאהל
 בניך ובנאתך ואצהארך. וכאלאתנא / ובניהם ובנאתהם וסאיר אלאהל ויוסף בן
 פלמן ובנת עמנא וסלאמא יעל / ובני עמנא ובניהם ומן דכרת ומן לס אדכר וכחב
 הרא אלכתאב פי שחר מר[חשון] סנה תלוד[ושלום] רב וישע[יקרב]. שטען...
 שאול...

כתבת:

יצל פי אללאנדלם מדינה מליטלה אלי יד כליטה בנת שאול בן ישראל מן
 אכיהא / שאול ואכיהא שטען אלסאכנאן דאר אלסלאם עמר אללה פי איאמנא.

(תרגום*)

מכתבי אליך אחותי ואהובת לבי, ה' יאריך ימיך ויתן לי להודות לך,
 ויכנס אותנו / פה בירושלם עיר הקודש ברחמיו. כבר שלחתי לך מספר מכתבים
 ולא אדע האם / הגיעו אליך, משום שאני יודע שדרכי המערב משובשות, וגם
 מה שקרה שם, והנה הגיע מכתבך היקר, והיה זה דבר גדול בשבילי / ועשה
 עלי רושם טוב, ושמחתי שנתן ה' ית' שלום ובריאות לך ושלום / לבניך
 ובנותיך, ה' ישמרם וינצרים כולם ויעתר לתפלות שאני מתפלל למענם / במקום
 הנכבד הזה. קבלתי ממך מזמן יציאתי מכס בערך ארבעה מכתבים, והם אצלי /
 מגוללים, והיו לי לברכה, אולם מאחינו לא ראיתי מאומה מיום שנפרדתי ממנו
 חוץ ממכתב אחד, ולולא אמרת במכתבך שהוא באקליש⁵⁵ עוסק בחנות לא
 הייתי שקט בנפשי בגללו, לא ישמיעני / ה' דבר גרוע על אחד מכם. וכבר
 כתבתי אליו במגלה יחד עם המכתב אליך, אם ירצה ה' / תקראי אותו (מכתב)
 ותדעי דבר מה ממה שמצאני מחלי וצרות, וגם מסרתי לו מה היתה / סבת
 חתונתי, ואני תודה לאל שבע רצון מאלה שהתחתנתי בהם, בלבד שאבינו
 במצב / שלא יהא בדומה לו אלא אויבינו: משותק, עוור, אינו שפוי בדעתו,
 מתנסה בנסיונות, ויודיעך / מביאי המכתב על מצבו ומצבי אתו. אבל איננו

(*) התרגום נעשה ע"י ד"ר א. שטראוס והוגה ע"י ד"ר ד. צ. בנעט ותודתי
 הנאמנה נתונה להם.

Ucles (55), נזכרה כמה פעמים בתעודות שפרסם בער בספרו Die Juden
 im christlichen Spanien כרך ב'. ע"י גם תרביץ תרצ"ד עמ' 236.

חסר מאומה, אלא משרתים אותו ושומרים עליו. ואין / אני סומך בדבר זה על אחד, ומטתי אתו יחד. בליצ'ה אקום אליו פעמים אחדות ואכסוהו / ואסובבהו, כי אינו יכול לעשות דבר בעצמו. ה' ית' ירבה שכרו חלף זה. והנה הכביד עלי מה / שהזכרת על הרעב והמגפה בטליטלה, ברם אין בידנו אמצעי אלא להתמסר / ליד ה'. ושמחתי שפרנסת⁵⁶ את הצעירה דונה. ה' ית' יעמוד לימינך וירבה שכרך, ועליך / להיות שמחה בכל נסיון העובר עליך, הלא יש לך שכר רב על זה. ושמחתי על בריאות / אדוני וידידי סלימן בן אחותנו וגם שנתן לו ה' בנים וזרע ומחיה ומה שיש לו / הרי כאילו שכחתי כבר קולותיכם(?) ואני ביום שאני זוכר אחד מכם צועק תוך בכי וזעקה / ומבקש [מה'] לכנס פוזרינו במקום המיוחד הזה. ומה שהזכרת על דבר המצנפת⁵⁷ / ה' ירבה שכרך בעבור זה, ואין צרך שתדאגי לשלח זה, כי קשה לי מה / שנשאר שיצא החוצה משערי הבית, והוא⁵⁸ שקד על הר הזיתים ומקדש ה' כל זמן / שיכול והיה שם, ה' יגמל לו. וממכתב אחינו תדעי פרטי ענייני ומצבי / ועמדותי, וכל חברינו האנדלוסים הנם בטוב. מתו מוסי אלמגריטי⁵⁹ ואחותו / ולא נשאר לבני אלמגריטי כאן זכר, [דהיינו] מי שיזכירם. ומת אבו זכרי בן האני ויוסף בן חיים, / והבן הצעיר של אבן דבוקה, בוניל, יצא בפזיזות היום זה ארבע שנים ולא ידוע עליו דבר האם / חי או [מת]. ואשר לאבראהים בן פדאנג ואבראהים בן אלהרונזי הרי הגיעו אל / ירושלם מארץ רום אחרי שעברו עליהם צרות, כמו שכבר ידעתם. וכאשר הגיע אבן / פדאנג עם אשתו ובניהם עניים שבויים אל רמלה, לפני שהגיעו אל ירושלם, מצאו הנשים מטליטלה / לנכון להלשין עליהם לפני הקראים שאשתו אסורה עליו, ודבר זה הגיע לאזני / ופניתי אליהן ותבהלנה מאד והוצאתי חרם על כל איש שיגלה דבר, משום שידעתי שהוא / פונה לקראים. וכאשר הגיעו אל ירושלם עלו אל סמרתקה ונשארו עמם והיו ביניהם והתפרנסו עמם / והם הושיבום בבית ועושים עמם טובה. ואחרי שהיה עמם שנתים בערך גלו דברו לזקני / הקראים ואמרו הנה הוא חי עם אשתו והיא אסורה עליו לפי דינם ורצו להפריד ביניהם. / וכאשר נודע לי דבר זה רבתי עמם והיו בינינו דין ודברים בענינם, והיתה תשובתי / ליעקב⁶⁰: הנה כמו-כן אשתך היא אסורה לך לפי דתך ודינך, כי נשאתם שני אחים שתי אחיות / וזה אסור אצל הקראים. וכאשר שמע זאת מפי, פרש ונפרד ממנה. /

אחרי כן מסרתי לאדונינו אב בית דין בדבר העניה השבויה, והוא שלח אל הקראים לאמר: / הוא לא יוציא לה גט אלא לפי אותה דת שקדשה, וכתובתה נכתבה על ידי הרבנים, / וישקול לה את מוהרה ואז יגרשה. ובלי הרף השתדלתי למענם עד שקבלו אותם הרבנים, / והוא בא לגור אצלם עם

56 פרנסה – מתן כל צרכי הנשואין.

57 אחותו רצחה לשלוח לו מצנפת והוא אינו רוצה שמה שנשאר בבית ההורים יצא החוצה משערי הבית. 58 חוזר כנראה על אביו שדיבר עליו קודם.

59 מגריט היא מדריד בפי הערבים. דומני שזוהי הידיעה הראשונה על יהודי מדריד.

60 יעקב זה היה כנראה מאלה שדרשו בחוקף שפדאנג יגרש את אשתו, והכותב

אמר לו הרי אף אשתך אסורה עליך.

אשתו וילדיו אבו זכרי ויוסף ומוסי וחל'ה והם הושיבו בביית אחד / בין הרבנים והיטיבו עמם, לא חסרתי שום מאמץ למענם, כי לא רצו לקבל אותם / משום שהיו רבנים ונעשו קראים, והם נשארו אצלם שנתים. וכאשר ראיתי מה שרצו / לעשות לעניה, להפריד בינה לבין בעלה ולהשאיר את הילדים יתומים בחיים והיתה זאת עת צרה / ורעב עשיתי למענם מה שיגמול לי ה'. ועכשיו יצא אברהם הנז' / עם בניו אל כפר בא"י קרוב לירושלם שיש להם שם חנות ויתפרנסו [ממנה] / והם בטוב ובסתר, ולא יחשוב אחד שיש להם ראייה להחרים שתי האחיות אחרי / המות ולא יוכל כעת אחד מהם מהלומדים לראות בזה יותר מאשר לומר: כך / נהג ענן ראשם וראשוני הקראים והם מבבללים בספקות שאין להם על מה שיסמוכו וכאשר / ראו שאבן פדאנג' עזב אותם ושב אל הרבנים, (ככתוב 61): "אשובה אל אישי / הראשון כי טוב לי אז מעתה", הרפו מיעקב מחוך פחד / פן יעזבם גם הוא והוא נשאר עם אשתו, בלבד שהשביעוהו שיפרד ממנה. "אשר / לא צויתי ולא עלתה על לבי" (62). מסרתי לך על זה אחותי כדי שתודיעו לאחיה סידי מוסי / בן אלפלמקי על מכתבי. ולוא כתבתי אליך בחפזון הייתי כותב גם אליו על דבר זה. ואני דורש / בשלומך אחותי ומסרי פריסת שלום לכל המשפחה בניך ובנותיך ודודותינו / ובניהם ובנותיהם ושאר המשפחה ויעקב ויוסף בן פלטן (63) ובת דודנו וסלאמה יעל / ובני דודנו ובניהם ומי שהזכרתי ומי שלא הזכרתי ונכתב המכתב / הזה בחודש מרחשון שנת תתי"ד ושל[ם] רב ויש[ע] יקרב] /

הכתובת:

יבוא אל אנדלס עיר טליטלה לידי כליטה בת שאול בן ישראל מאחיה / שאול ואחיה שמעון השוכנים בבית השלום (64). ה' יבנה אותה בימינו. /

ד. קטע ממקאמה בלתי ידועה

ובסוף הריני נותן את ההתחלה ממחברת הכתובה במליצה חרוזה, דוגמת ה"תחמוני" לר"י אלחריזי שאף לה יש שייכות לעניינו. כה"י נמצא באוסף קטעי הגניזה אשר בספריית האוניברסיטה בקמבריג' ומסומן T-S. Loan 22. המחבר, ששמו היה, כנראה, שלמה בן יהודה מספר שאביו בא מארץ ספרד להתישב במצרים וקבע מושבו בחנס, היא דאמיטה. אחר כך הלך ממצרים לתימן בספינה, ודאי דרך עדן, ונשא לו שם אשה והוליד ממנה בנים ובנות. אחר כך חזר מתימן למצרים. אין במחברת זו זמן, אבל נוטה אני לחשוב שנכתבה בסופה של המאה הי"ב או במאה הי"ג.

ארחש מעשה אל ונסיונותיו, ואביע תהלותיו ונפלאותיו, אשר עשה עמי מעורי, / ועד היום הזה כסורי, גמלני טובות, מכין מחשבות. תחלה בא אבי

61) הושע ב' ט.

62) ירמיה ז' ל"א. הכותב מגיב בזה על הדרישה שדרשו מיעקב שיגרש את אשתו.

63) או פלטן.

64) בית השלום, או עיר השלום, כינוי לירושלם.

מארץ / ספרד, ולשבת בצוען⁽⁶⁵⁾ ירד, ולדבר אל חרד. בא ושכן
 בחנם⁽⁶⁶⁾ ויעש לו אל נם. / והנה קול מלפני האל הנאמן, אומר לו קום לך
 אל ארץ תימן. ויקם / יהודה ויעש צרכיו, והאל מצליח את דרכיו. וירכב
 בספינה ללכת אל / המדינה, אשר נאמר לו עליה, ויבוא אליה, והאל הצפינו
 בסוכו, והצליח / דרכו, השליך על אל יהב, וימצא כסף וזהב, ויקח לו מארץ
 תימן / אשה מהוללה, ביופי מוכללה, ותלד לו בנים ובנות, בתוך עם אמונות. /
 וישב מן הארץ ההיא למען ישוב לשבת בצוען ויולידני ויקרא את / שמו שלמה.
 לאות לו אל שלמו, ויהי לי עשרה שנים בין קהל אמונים, / ואשיר אני באותן⁽⁶⁷⁾

שִׁיר חֲדָשׁ לְאֵל תְּנִי יְחִידָה, אֲזִי אֹמֵר שְׁלֹמָה בֶן יְהוּדָה /
 וְלוֹ זְמְרִי כְעוֹד יוֹמֶךָ וְלִילְךָ, כְּטָרֵם כּוֹא עֵת תִּהְיֶי⁽⁶⁸⁾

וְכוּ בְטַחִי וְגַם עָלִיו חֲסִי עוֹד, וְאֵלִיו קִרְבִּי מִנְחָה וְתוֹרָה

וְעַת תִּרְאִי כְבוֹדוֹ וְאִמְתּוֹ, שִׁיר חֲדָשׁ לְאֵל תִּינִי יְחִידָה

ויהי אחרי כן הסיתו השטן, בעודני קטן, לקום לקחת לו אשה שניה, /
 להיות בביתו גפן פוריה, ותלד לו בן אחד, ולא נותר, ותקרא / את שמו אביתר,
 ותלד לו גם שתי בנות, דתיהם שונות⁽⁷⁰⁾. ויהי / אחר ימים, נשקף שדי ממרומים,
 ועשה עמו כרחב טוכותיו / ותמת אחת מבנותיו ...

(65) = מצרים.

(66) = דאמיטה, וזהו כנויה הרגיל בכמה תעודות מאותו זמן.

(67) נראה דצ"ל: באיתן.

(68) המשקל: ואפר: יתד וב"ת, יתד ובית ויתד ותנועה. ויש והעמוד מפעלים נשתנה

לנפעלים.

(69) אולי צ"ל: עת פרודה.

(70) כלומר: המירו את דתן (הערת תלמידי מר ש. אברמסון).